

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

The publication highlights the features of social responsibility as a component of social and digital competence in the professional activities of practical psychologists. The structure of social responsibility, which includes potential and real, is considered.

Особливого значення набуває проблема соціальної відповідальності в умовах цифрового суспільства, яке зумовлює зростання ролі інформації та цифрових технологій загалом і в професійній діяльності практичних психологів зокрема. Це, у свою чергу, потребує розвитку як цифрової компетентності практичних психологів, їхньої здатності не лише самостійно орієнтуватися в цифровому просторі, здійснювати пошук професійно важливої інформації, бути здатним до аналізу та її систематизації, використання цифрових технологій як сукупності засобів розв'язання професійних завдань, але й відповідати за наслідки поширення інформації, сприяти попередженню кібербулінгу, мобінгу та інших негативних явищ, що супроводжують становлення цифрового суспільства. Соціальна відповідальність є важливим індикатором не лише соціальної, але й цифрової компетентності практичних психологів.

У вивченні соціальної відповідальності практичних психологів уявляються значущими співвідношення свободи і відповідальності, співвідношення соціальної та особистої відповідальності, розуміння відповідальності як моральної категорії, дії, важливої складової виховання.

Поняття відповідальності розуміють як: наявність свободи, оскільки лише за вільною особистістю можна визнати почуття відповідальності; можливість виконання зобов'язання або обов'язку; якість, що є показником надійності та довіри; елемент управління, відповідальність за щось, певні зобов'язання перед іншими; здатність особистості розуміти відповідність результатів своїх дій поставленим цілям, визнаним у суспільстві або колективним нормам, у результаті чого виникає почуття співучасті у спільній справі, а при невідповідності – почуття невиконаного обов'язку; готовність індивіда визнати, що він сам є причиною наслідків власної поведінки і діяльності та ін.

З одного боку, відповідальність немислима без свободи, але з іншого – свобода без відповідальності стає свавіллям. За вирішенням цієї дилеми стоїть свобода вибору загалом у кожної людини в соціумі. Так, у людини завжди є можливість вибору, разом з тим лише людина має нести відповідальність за цей вибір. Вона має право приймати рішення і діяти відповідно до власної думки, проте вона має й особисто відповідати за результати власних дій, а не перекладати провину за негативні результати своїх рішень і дій на інших. Це свідчить про феномен «особистої відповідальності». Крім того, у межах соціальної відповідальності останню розглядають як певне співвідношення між особистістю та суспільством, що спрямована на користь всього суспільства, прийняття саме тих рішень, які відповідають цілям і цінностям людства.

У структурі соціальної відповідальності (рис. 1) науковці Київського національного університету імені Шевченка Н. Чернуха та А. Слабковська пропонують виокремити потенційну та реальну відповідальності. Зокрема, під реальною відповідальністю варто розуміти відповідальність як особистісний чинник, що дозволяє усвідомити наслідки за здійснені дії відповідно до існуючих соціальних норм. Причому ці наслідки можуть бути як позитивного, так і негативного характеру через невідповідність зробленого пануючим нормам суспільства. Щодо потенційної відповідальності, то її розуміємо як наявність дієвого контролю з боку суспільства, що належно регулює всі існуючі види відповідальності. Соціальна відповідальність починається з усвідомлення особистих наслідків будь-яких дій (вчинків) кожним членом суспільства (кожною людиною). У межах двох основних типів (реальної та потенційної) соціальної відповідальності виокремлюють їхні різновиди: моральну, релігійну, дисциплінарну, політичну, правову, економічну та ін.

Рис. 1. Структура соціальної відповідальності (за Н. Чернухою та А. Слабковською).

Прийняття рішення до дії у професійній діяльності завжди свідчить про свободу вибору, а цей вибір лежить у морально-етичній площині особистості практичних психологів. Вони, формуючи відповідальне ставлення до діяльності, зокрема, щодо використання інформації як цінності на основі прогнозування можливих наслідків за її застосування, мають бути готовими до відповідальності за наслідки. Тобто, можливо варто доповнити дану структуру таким різновидом соціальної відповідальності як цифрова – «сукупність знань, умінь, цінностей і ставлень, а також стратегій, необхідних для використання інформаційно-комунікаційних технологій та цифрових медіа з метою ефективного, критичного, творчого, самостійного та етично орієнтованого навчання».

Цифрова компетентність передбачає впевнене і водночас критичне застосування цифрових технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. При цьому суттєве значення має інформаційна й медіаграмотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, здобуття навичок безпеки в Інтернеті та кібербезпеці, розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо). Отже, цифрова компетентність передбачає неперервну здатність фахівців соціономічних професій до опанування компетенцій (знань, умінь, цінностей), впевнено, критично і безпечно обирати і застосовувати різні інформаційні та комунікативні технології в професійній діяльності. В основі діяльності і ставленні до неї має бути почуття відповідальності, розуміння прав і правил поведінки та діяльності в цифровому світі. При цьому соціальну відповідальність можна співвіднести з проблемою психологічної безпеки цифрового освітнього середовища.

Таким чином, соціальна відповідальність *практичних психологів* в умовах цифрового суспільства зумовлює їхню усвідомлену й відповідальну діяльність у контексті здобуття й поширення інформації в цифровому просторі, сприяє як власній психологічній безпеці, так і психологічній безпеці інших членів цифрової спільноти. Тому варто сприяти розвитку соціальної відповідальності практичних психологів, який можна забезпечити у спеціально організованому психологічному навчанні через формальну та неформальну освіту. При цьому важливим є одночасний розвиток як соціальної, так і цифрової компетентності практичних психологів.